

ALUSTAVA PÕLLUMAJANDUSTOOTJA ABC

Hea lugeja!

Sinu ees on konsulentide poolt koostatud ja 2010. aastal seadusandluse muudatustega kooskõlla viidud materjal, mis on mõeldud alustavale põllumajandustootjale või noortalunikule, kes plaanib oma vanematelt talupidamise üle võtta.

Loodame, et leiad siit vastused paljudele küsimustele, mis tekivad ettevõtlusega alustamisel. Selles juhendis ei ole juttu looma- või taimekasvatusest, püüdsime hoopis anda ülevaate ettevõtlusega alustamise nõuetest ja võimalustest.

Siit saad abi ettevõtlusvormi valikul ja teavet, kuidas ennast ettevõtjaks registreerida, kuidas seada sisse raamatupidamine ning missuguseid riigimakse ja millal tuleb maksta. Koostasime ülevaate ka finantsanalüüsi põhinäitajatest, et saaksid enne investeringutoetuse või laenu taotlemist vajaliku äriplaani koostamist ise kerge vaevaga oma majanduslikest võimalustest ülevaate.

Kui Sul on plaanis palgata tööjõudu, siis leiad siit töölepingu sõlmimiseks ja ametijuhendi koostamiseks vajaliku teabe.

Kõige viimane peatükk käsitleb ettevõtjana lõpetamist ja seda, missugused õigused ja kohustused on pärijatel ettevõtja surma korral.

Kui tunned, et vajad lisaks siin olevale materjalile head nõu, siis pöördu julgesti kohalikku põllumajanduslikku nõuandekeskusesse, kust leiad vastava eriala konsulendi, kes Sind ettevõtja raskel aga huvitaval teel edasi aitab.

Soovime Sulle jõudu ja pealehakkamist!
Koostajad

Alustava põllumajandustootja ABC aluseks on Põllumajandusministeeriumi tellitud ning Eesti Konsulentide Ühingu, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja ja OÜ Maaelu Arengu Instituudi koostöös valminud projekt “Nõuandesüsteemid ja nõuandetooted”. Selle projekti raames töötati välja nõuandetoodete tootemudelid.

Juhendmaterjali koostajad: maaettevõtluse ja finantsmajanduse konsulendid Aavo Hõbe ja Aino Vooro, EPKK nõuandeteenistuse finantsmajanduse valdkonna koordinaator Ly Lobjakas, finantsmajanduse konsulent Tiina Sisa.

Täiendused ja parandused tulenevalt seadusandlusest on koostanud Aavo Hõbe märtsis 2010.

Sisukord

Ettevõtlusvormi valik	3
Füüsilisest isikust ettevõtja	3
Tegevuse alustamine FIE-na	4
Ärinimi	4
Registreerimisega kaasnevad kohustused	4
Äriühing	5
FIE tegevuse jätkamine osäühingu vormis	5
Raamatupidamise korraldamine	6
Raamatupidamisarvestus	6
Majandustehing	7
Raamatupidamisregister	7
Algdokument	8
Dokumentide parandamine ja säilitamine	9
Ettevõtluse tulud	10
Ettevõtluse kulud	10
FIE ja maksud	12
Tulumaks	12
Erikonto	12
Käibemaks	13
Sotsiaalmaks	13
Ravikindlustus	14
Maksu juurdemaksmine ja tagastamine	15
Finantsanalüüs	15
FIE tööandjana	16
Töölepingu sõlmimine	17
Ametijuhend	18
FIE-na lõpetamine	19
Maksukohustuse üleminek ja ettevõtluse vara pärimine	20
Ettevõtluse jätkamine pärijate poolt	21

Ettevõtlusvormi valik

Ettevõtlus on isiku iseseisev majandus- või kutsetegevus, mille eesmärgiks on tulu saamine kauba tootmisest, müümisest või vahendamisest, teenuse osutamisest või muust tegevusest, kaasa arvatud loominguine ja teaduslik tegevus.

Ettevõtja on füüsiline isik, kes pakub oma nimel kaupu või teenuseid ning kaupade müük või teenuste osutamine on talle püsivaks tegevuseks, ning seaduses sätestatud äriühing.

Enne ettevõtlusega tegelema asumist tuleb valida, kas hakata füüsilisest isikust ettevõtjaks (FIE) või moodustada äriühing.

Ettevõtlusvormid:

- füüsilisest isikust ettevõtja (FIE)
- äriühing, äriühingute liigid:
 - täisühing,
 - usaldusühing,
 - osaühing,
 - aktsiaselts,
 - tulundusühistu.

Füüsilisest isikust ettevõtja

Füüsilisest isikust ettevõtjaks võib olla iga füüsiline isik. FIE vastutab oma kohustuste eest kogu oma varaga.

Kõik FIE-d registreeritakse alates 2009. aastast ainult äriregistris.

FIE-l on Raamatupidamise seaduse kohaselt õigus valida kas korraldada oma raamatupidamist kassapõhise (raha liikumise) või tekkepõhise (raamatupidamis-dokumentide liikumise) arvestusprintsipi alusel.

Käibemaksukohustus: päevast, mil maksustatav käive (kauba ja teenuse müük) ületab kalendriaasta algusest arvates 250 000 krooni, tekib FIE-l kohustus registreerida end käibemaksukohuslaseks Maksu- ja tolliameti piirkondlikus büros.

Vastavalt tulumaksuseadusele on FIE majandusaasta võrdne kalendriaastaga, st. algab 01. jaanuaril ja lõpeb 31. detsembril. FIE maksustamine toimub vastavalt tulumaksuseadusele, mille kohaselt esitab FIE tuludeklaratsiooni Maksu ja tolliametile pärast kalendriaasta lõppu 31. märtsiks. Majandusaasta aruande koostamise kohustust FIE-l ei ole.

FIE peab lähtuma oma tegevuse korraldamisel ka järgmistest seadustest:

- Kaubandustegevuse seadus (Majandustegevuse registris registreeritakse erinõuetega tegevusaladel tegutsevaid ettevõtjaid loetelus sätestatud tegevusaladel, muuhulgas kaubandustegevuse seaduse alusel).
- Sotsiaalkindlustusseadus (FIE-l on kohustus maksta sotsiaalmaksu avansilisi makseid ja sotsiaalmaksu ettevõtluse tuludelt, millest on tehtud seadusega lubatud mahaarvamised, palgaliste töötajate puhul on FIE-l kohustus arvestada ja maksta sotsiaalmaksu töötajatele arvestatud palkadelt).
- Töölepinguseadus, Töö- ja puhkeaja seadus, Puhkuseseadus, Töötuskindlustuse seadus (kui kasutatakse palgalist tööjõudu).
- Võlaõigusseadus.
- Maksukorralduse seadus, mis sätestab maksude arvestuse reeglid ning maksumaksja õigused ja kohustused.

Tegevuse alustamine FIE-na

FIE peab enne tegevuse alustamist esitama avalduse enda kandmiseks äriregistrisse.

Äriregistris registreerimiseks saab avalduse esitada:

- paberavaldust esitades läbi notari või
- ID-kaardiga e-äriregistri portaalis (sel juhul tuleb tasuda ainult riigilõiv).

Äriregistris registreerimisel tuleb tasuda 200 krooni riigilõivu. Äriregistris registreeritakse FIE mitte kui ettevõtja ise, vaid ainult tema ettevõtte.

Ettevõtte on varade ja nendega seotud kohustuste kogum, mida ettevõtja kasutab tulu teenimiseks. Igal ettevõtjal on vähemalt üks ettevõtte, ükskõik kui väike see ka poleks, sest tulu teenimiseks on vaja mingit vara kasutada.

Ärinimi

Ärinimi on äriregistrisse kantud nimi, mille all ettevõtja tegutseb.

FIE ärinimi peab sisaldama ettevõtja ees- ja perekonnanime ning ei või sisaldada äriühingule viitavat täiendit või lühendit. Füüsilisest isikust talupidaja ärinimi ei pea sisaldama ettevõtja ees- ja perekonnanime juhul, kui ärinimes sisaldub talu nimi. Ärinimeks võib olla näiteks Kase talu, Karla Kaasiku Metsa talu või ka lihtsalt Tiiu Tubli.

Kui FIE võõrandab ettevõtte teisele füüsilisele isikule, võib omandaja senise ärinime all edasi tegutseda võõrandaja kirjalikul nõusolekul.

Kui füüsiline isik omandab ettevõtte pärimise teel, võib omandaja senise ärinime all edasi tegutseda.

Registreerimisega kaasnevad kohustused

Isiklike andmete muutumisest, tegevuse lõpetamisest, või tegevuskoha muutusest on FIE kohustatud kirjalikult teavitama Äriregistrit.

Allolevas tabelis on toodud loetelu registritest, milles ettevõtjal on või võib vaja olla ennast registreerida.

Registri nimetus	Registripidaja	
Äriregister	Linna- ja Maakohtute registriosakonnad	Kõik FIED ja äriühingud
Käibemaksukohustuslaste register	Maksu- ja Tolliamet	Käibemaksukohustuslased (kohustuslik, kui käive üle 250 000 kr)
Majandustegevuse register	Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium	Kaupu müüvad ettevõtjad sh põllumajandustootjad, registreerimine kohalikus omavalitsuses
Põllumajandustoetuste ja põllumassiivide register	PRIA	PRIAst toetuste taotlemisel; põllumassiivid pindalatoetuste saamiseks
Põllumajandusloomade register	PRIA	Loomad ja loomapidamishooned
Riigi söödaregister	Veterinaar- ja Toiduamet	Loomakasvatustoodangu tootjad ja söodatootjad
Mahepõllumajandusregister	Taimetoodangu Inspeksioon	Mahepõllumajandustootjad
Taimetervise register	Taimetoodangu Inspeksioon	Kartulikasvatajad (üle 1 ha või müügi eesmärgil), istutus- ja paljundusmaterjali tootjad, müüjad

Äriühing

Äriühingu vormidest on kõige levinum **osaühing (OÜ)**.

Osaühing on äriühing, millel on osadeks jaotatud osakapital. Osaühingu osakapital peab olema vähemalt 40 000 krooni. Osaühingu võib asutada üks või mitu isikut.

Lihtsaim, kiireim ja odavaim meetod osaühingu asutamiseks on nn. kiirmeetod Äriregistri ettevõtjaportaali <https://ekanded.eer.ee/> kaudu. Ära jäävad osaühingu asutamisdokumentide koostamine, notari juures käimine ja notaritasu.

Eeldused:

- konto Swedbankis või SEB pangas,
- ID kaart ja ID kaardi lugeja,
- 40 000 kroonise osakapitali sissemakse + riigilõiv.

Osaühingu asutamiseks koostab asutaja asutamisosuse või sõlmivad asutajad asutamislepingu, milles märgitakse:

- asutatava osaühingu ärinimi, aadress ja asukoht;
- asutaja(te) nimed ja elu- või asukohad;
- osakapitali suurus;
- osade nimiväärtused ja arv, samuti nende jaotus asutajate vahel;
- kui palju tuleb osade eest tasuda, tasumise kord, aeg ja koht;
- kui osade eest tasutakse mitterahalise sissemaksega, siis mitterahalise sissemaks hinnatav väärtus;
- juhatuse ja juhul kui moodustatakse nõukogu, selle liikmete andmed;
- prokuristi või audiitori määramise korral nende andmed;
- asutamiskulude eeldatav suurus ja nende kandmise kord.

Asutamislepingu sõlmimisega kinnitavad asutajad asutamislepingu lisana ka osaühingu põhikirja. Osaühingul on juhataja või juhatuse, juhatuse liige võib aga ei pea olema osanik.

Kui osakapital on suurem kui 400 000 krooni, peab osaühingul olema nõukogu ja ka audiitor, kelle valib (-vad) osanik (-ud).

OÜ korraldab oma raamatupidamist vastavalt Raamatupidamise seadusele vaid tekkepõhiselt.

FIE tegevuse jätkamine osaühingu vormis

Suurema kasumi teenimise korral on enamasti majanduslikult otstarbekas FIE tegevusvorm asendada osaühinguga.

Sel juhul tuleb esmalt asutada osaühing ja seejärel kaaluda FIEna tegevuse lõpetamist. Alati ei pea FIEna tegutsemist peale osaühingu asutamist lõpetama, eelkõige siis, kui FIE ja asutatava osaühingu tegevusalad ei kattu.

FIE-l tuleb enne osaühingu asutamise otsuse tegemist kindlasti üle vaadata oma varad, kuna FIE lõpetamisel loetakse kuludesse kantud vara isiklikku tarbimisse võetuks. Isiklikku tarbimisse võetud vara maksumus turuhinnas liidetakse FIE viimase tegevusaasta maksustavatele tuludele.

Kui seesama vara hinnata turuhinda ja anda üle mitterahalise sissemaksena asutatavale või mõnele olemasolevale äriühingule, siis Tulumaksuseaduse kohaselt ei loeta üleantavat vara isiklikku tarbimisse võtmiseks ning FIE lõpetamisel deklareerima ei pea. Mitterahalise sissemaks korral ei saa osaühingut Äriregistri ettevõtjaportaali kaudu asutada, sel juhul tuleb koostada asutamisdokumendid, hinnata vara väärtus ning

vormistada osauhingu asutamine notari kaudu. Kui mitterahalise sissemakse väärtus ületab 40 000 krooni või kui kõik mitterahalised sissemaksed moodustavad kokku üle poole osakapitalist, peab mitterahalise sissemakse väärtuse hindamist kontrollima audiitor. Mitterahalise sissemakse hindamise akti näidis vaata lisa 1.

Raamatupidamise korraldamine

Raamatupidamise teemal keskendumel peamiselt FIE kassapõhise raamatupidamise korraldamisele. Kõik juriidilise isiku vormis tegutsevad ettevõtjad ja organisatsioonid peavad oma raamatupidamise korraldama alati tekkepõhiselt.

Raamatupidamise korraldamise kohustus on juhil sh FIE-l, kes vastutab majandustegevuse ja raamatupidamisarvestuse eest.

Raamatupidamise korraldamiseks on mitu võimalust:

- võtta tööle raamatupidaja,
- kasutada raamatupidamisettevõtte teenuseid,
- pidada ise raamatupidamisarvestust.

Samas ei tohi unustada vastutust: FIE vastutab oma tegevuse eest kogu oma varaga s.t. nii ettevõtluses kasutatava kui ka isikliku varaga.

Raamatupidamisarvestus

Ettevõtja peab raamatupidamise korraldamisel lähtuma raamatupidamise seadusest ja Raamatupidamise toimkonna juhenditest.

FIE peab otsustama raamatupidamissüsteemi puhul:

- kas valida tulude ja kulude kajastamiseks kassa- või tekkepõhine meetod;
- missugused arvestusregistrid kasutusele võetakse;
- arvuti kasutamisel valida tarkvara;
- kuidas saada raamatupidamisest vajalikku informatsiooni;
- koostama raamatupidamise korraldamise reeglid.

Kassa- ja tekkepõhine raamatupidamisarvestus

Juriidilisest isikust ettevõtja raamatupidamise arvestus toimub ainult tekkepõhise meetodi järgi.

FIE raamatupidamises võib kasutada tekkepõhist või kassapõhist meetodit.

Kassapõhise arvestuse korral on majandustehingute kajastamine seotud raha tegeliku liikumisega. Tulude ja kulude sissekanded tehakse päevaraamatusse kronoloogilises järjekorras - tulud kajastatakse hetkel, mil raha on ettevõttesse laekunud ja kulud kajastatakse hetkel, mil raha on ettevõttest välja makstud.

Näide

Kassapõhine arvestus. FIE andis ostjale kauba ja esitas arve summas 10 000 krooni 2009. aasta detsembris. Raha üleantud kauba eest laekus 2010. aasta jaanuaris. Summa 10 000 krooni loetakse 2010. aasta tuluks.

Tekkepõhine arvestus. FIE andis ostjale kauba ja esitas arve summas 10 000 krooni 2009. aasta detsembris. Raha üleantud kauba eest laekus 2010. aasta jaanuaris. Summa 10 000 krooni loetakse raamatupidamisarvestuses 2009. aasta tuluks. Tulumaksu arvestamisel aga kajastatakse 2010. aasta tuluna.

FIE arvestusperiood on kalendriaasta ja kassapõhist raamatupidamist tegev FIE tõmbab oma tegemistele joone alla kalendriaasta lõpus, olenemata sellest, et osa summasid laekub uuel aastal.

Maksuarvestus on sisuliselt kassapõhine raamatupidamisarvestus. Maksumaksja on kohustatud pidama tulude ja kulude arvestust sellisel viisil, et oleks selge, millised tulud ja millised kulud on tuludeklaratsiooni vastavatesse lahtritesse kantud (vt Tuludeklaratsiooni E-vormi).

Seega peab FIE, kes kasutab tekkepõhist raamatupidamisarvestust, pidama veel maksustamise jaoks täiendavalt kassapõhist arvestust.

Kassapõhist raamatupidamist pidav FIE lähtub raamatupidamise seaduse paragrahvidest: 1-3, 4 (v.a punkt 4), 5, 6 (v.a lõige 3), 7, 9, 10 ja 12 ning muudest Eesti hea raamatupidamistava nõuetest, mis reguleerivad kassapõhist raamatupidamist.

FIE peab:

- korraldama raamatupidamist nii, et oleks tagatud aktuaalse, olulise, objektiivse ja võrreldava informatsiooni saamine raamatupidamiskohustuslase finantsseisundist, majandustulemusest ja rahavoogudest,
- dokumenteerima kõiki oma majandustehinguid,
- kirjendama algdokumentide või nende põhjal koostatud koondokumentide alusel kõiki oma majandustehinguid raamatupidamisregistrites,
- säilitama raamatupidamise dokumente.

Tekkepõhist raamatupidamist pidav FIE lähtub raamatupidamise seadusest, koostab kontoplaani (kontode loetelu) majandustehingute ja reguleerimiskannete kirjendamiseks.

Tekkepõhise raamatupidamisarvestuse pidamine eeldab suuremaid raamatupidamisalaseid teadmisi ja seetõttu on soovitatav pöörduda spetsialisti poole.

Majandustehing

Põllumajanduslikus tegevuses müüakse teravilja ja loomi, ostetakse seemet ja kütust jne. Raamatupidamises tuleb kõik sellised majandustehingud kirja panna.

Majandustehing raamatupidamise seaduse tähenduses on raamatupidamiskohustuslase tehtud tehing, kolmandate isikute vaheline tehing või raamatupidamiskohustuslast puudutav sündmus, mille tagajärjel muutub raamatupidamiskohustuslase vara, kohustuste või omakapitali koosseis.

Ettevõtja peab kõik majandustehingud dokumenteerima ning kirjendama raamatupidamisregistrites mõistliku aja jooksul pärast majandustehingu (ka turul müümine) toimumist nii, et oleks tagatud õigusaktidega ettenähtud aruannete tähtaegne esitamine.

Tekkepõhisel arvestusel majandustehinguid kirjendatakse kahekordse kirjendamise põhimõttel debiteeritavatel ja krediteeritavatel kontodel.

Iga raamatupidamiskirjendi aluseks on majandustehingut tõendav algdokument või algdokumentide alusel koostatud koondokument.

Raamatupidamiskirjend peab sisaldama järgmisi andmeid:

- majandustehingu kuupäev,
- raamatupidamiskirjendi järjekorranumber,
- debiteeritavad ja krediteeritavad kontod (tekkepõhisel arvestusel) ja vastavad summad,
- majandustehingu lühikirjeldus,
- algdokumendi (koondokumendi) nimetus ja number.

Raamatupidamisregister

Kassapõhist arvestust pidava FIE raamatupidamisregistriks võib olla tema enda poolt koostatud register – päevaraamat. Selles registreeritakse kõik ettevõtja

kalendriaasta jooksul sooritatud majandustehingud. Päevaraamatule pole ette nähtud kohustuslikku vormi.

FIE võib:

- kujundada päevaraamatu ise kas paberil või arvutis (kujundamisel on soovitatav arvestada tuludeklaratsiooni E-vormi struktuuri ja jaotada päevaraamatu tulude ja kulude osa vastavalt deklaratsiooni ridadele, mis lihtsustab hilisemat deklaratsiooni täitmist),
- osta kassapõhise raamatupidamise tulude ja kulude arvestuse päevaraamatu, mida müüvad bürootarvete ja raamatukauplused,
- kasutada raamatupidamisprogramme, mida müüvad raamatupidamistarkvaraga tegelevad firmad.

Päevaraamatu (näidisvorm lisas 2) täitmisel on mõistlik jagada ettevõtte osadeks, et saada võimalikult hõlpsasti andmed tuludeklaratsiooni koostamiseks. Põllumajandustootmisega tegeleva FIE raamatupidamises jaotatakse ettevõtte vähemalt kaheks, metsakinnistute omanikel koguni kolmeks osaks:

1. **Põllumajandussaaduste tootmine ja müük** – siia kuuluvad loomakasvatus, maaviljelus, aiandus, looma- ja taimekasvatussaaduste turustamine, selleks vajalike tootmisvahendite soetamine, tööjõu palkamine jne.
2. **Töötlemine ja teenuse osutamine** – selleks loetakse mittepõllumajanduslikku tegevust (külade hooldus, naabrile vilja kuivatamine, teenused põllumajandustehnikaga jne).
3. **Metsandus** – Tulumaksuseaduse järgi võivad alates 01.01.2008 lisaks FIE-ks registreeritud omatoodetud põllumajandussaaduste realiseerijatele ka FIE-ks registreeritud metsakinnistute omanikud arvata metsamaterjali müügist saadud tulust täiendavalt maha kuni 45 000 krooni. Täiendavat maksuvaba tulu saab arvesse võtta konkreetse tululiigi ulatuses. Kui isiku ettevõtlus hõlmab eri liiki ettevõtlust, näiteks metsamaterjali müüki ja põllumajandussaaduste müüki, siis tuleb metsanduse ja põllumajanduse kohta eraldi tulude ja kulude arvestust pidada. Kui metsamaterjali müügi netotulu on täiendava mahaarvamise maksimumsummast (45 000 krooni) väiksem, näiteks 25 000 krooni, siis tulust mahaarvamata osa (20 000 krooni) ei saa täiendavalt põllumajanduse tulu vähendusena arvesse võtta. Lõhutud küttepuude müük ei ole käsitletav metsamaterjali müügina. Metsamaterjali määratlemisel tuleb lähtuda Metsaseaduse § 28 lõikest 2, mille kohaselt on metsamaterjal langetatud puu ja puutüvi, samuti puutüve järkamisel saadud tüveosa.
4. **Tinglikult on neljas osa isiklikud tulud ja kulud** – isiklikeks kuludeks on need kulud, mis ei ole ettevõtlusega seotud, näiteks kulutused söögile, riietusele, hobidele, telefonile, internetile, sõiduautole. Isiklikeks tuludeks on kõik sissetulekud väljaspool talupidamist. Töötasud ja pensionid ei ole ettevõtlustulud. FIE raamatupidamises ei ole kohustuslik isiklike tulude ja kulude üle üksikasjalikku arvestust pidada. Oluline on, et ettevõtluse tulud ja kulud ei sisaldaks seda osa, mis tegelikult ei ole ettevõtlusega seotud.

Algdokument

Raamatupidamise aluseks on algdokumendid, mis tõestavad majandustehingu toimumist. Kui ettevõtja ei ole käibemaksukohustuslane, peavad tema raamatupidamise algdokumendid vastama ainult raamatupidamise seaduse § 7 nõuetele.

Raamatupidamise seadus ei kohusta algdokumenti nimetama arveks. Dokumendi nimetus viitab sageli majandustehingu sisule. Näiteks arve näitab, et oleme müünud

või ostnud kaupu või teenuseid, palgaleht viitab sellele, et töötajatele on palkasid arvestatud, pangaväljavõttelt selguvad raha laekumised ja väljamaksed.

Algdokumentidel peavad olema kindlasti kirjas järgmised rekvisiidid:

1. dokumendi nimetus ja number,
2. koostamise kuupäev,
3. tehingu majanduslik sisu,
4. tehingu arvnäitajad (kogus, hind, summa),
5. tehingu osapoolte nimed,
6. tehingu osapoolte asu- või elukoha aadressid,
7. majandustehingut kirjendavat raamatupidamiskohustuslast esindava isiku allkiri (FIE esindab iseennast), mis kinnitab majandustehingu toimumist,
8. vastava raamatupidamiskirjendi järjekorranumber.

Allkirja kirjutab arvele ettevõtja, kelle raamatupidamises dokument asub. Kui müüja kirjutab arvele oma allkirja, siis peab ostjast ettevõtja sellele ikkagi ka ise alla kirjutama ja sellega kinnitama, et majandustehing on tehtud ettevõtluse tarbeks.

Maksuamet soovib FIE-l enda poolt väljastatavale algdokumendile (nt arvele) kirjutada ka oma isikukood ja registreerimisnumber, et äripartneril oleks lihtsam saada andmeid selle kohta, kas füüsiline isik on FIE-na registreeritud või mitte.

Arve ei tähenda tingimata tasumist ülekandega või sularahas. Sularahata arvelduste puhul on tehingu tegeliku toimumise tõestamiseks vaja kahte dokumenti - arve näitab, mille eest maksti ning panga väljavõte näitab, et raha tegelikult liikus. Pangaväljavõte võib olla ka ise internetipangast välja trükitud ja sellel ei pea tingimata olema panga kinnitust.

Põllumajandustootjad teevad sageli sisendite müüjatega lepinguid väetise ostu ja teravilja müügi tasaarveldamiseks. Tasaarvelduse kokkulepe tuleb vormistada kirjalikus vormis ja mõlemal osapoolel allkirjastada. Näiteks ostetakse kevadel sisendite müüjalt väetist, mille eest tasutakse sügisel viljaga (eelneval perioodil makstakse ainult intressi, mis on samuti ettevõtluskulu), seega raha liikumine toimub selle kuupäevaga, millal tasaarvelduses kokku lepitud on. Sama kuupäevaga kantakse päevaraamatusse nii tulu vilja müügist kui ka kulu väetise ostmisest.

Kui maksustamisele kuuluv tulu on saadud mitterahalises vormis, siis on maksumaksja tulu suuruseks tuluna saadud asja turuhind.

Elektroonilisel kujul säilitatavaid algdokumente peab olema võimalik välja trükkida.

Kui FIE on käibemaksukohustuslane, siis tuleb lisaks järgida Käibemaksuseaduse §-s 37 arvele ette nähtud nõudeid.

Dokumentide parandamine ja säilitamine

Raamatupidamise seaduse § 10 sätestab dokumentides või registrites paranduste tegemise korra. Alg- või koondokumentidel olevat informatsiooni ning raamatupidamiskirjendeid ei tohi kustutada ega teha neis parandusi õiendit lisamata. Õiendist peab selguma, mis on paranduse sisu ja miks parandus tehti.

Ebaõige raamatupidamiskirjend parandatakse paranduskirjendiga, mis peab sisaldama viidet parandatava raamatupidamiskirjendi järjekorranumbrile. Parandatavale algdokumendile või raamatupidamiskirjendile tuleb lisada viide parandusdokumendile ja -kirjendile.

Raamatupidamise algdokumente peab säilitama 7 aastat alates selle majandusaasta lõpust, mil algdokument raamatupidamises kajastati. Ka raamatupidamisregistreid, lepinguid, raamatupidamise aruandeid ja muid äridokumente, mis on vajalikud majandustehingute lahti mõtestamiseks, peab säilitama 7 aastat, alates vastava majandusaasta lõpust.

Pikaajaliste kohustuste või õigustega seotud äridokumente tuleb säilitada seitse aastat pärast kehtimistähtaja möödumist

NB! Jälgida tuleb ka PRIA kohustusi, kui kaua peab ühe või teise toetuse puhul dokumente säilitama.

Raamatupidamisregistreid, mis on loodud elektrooniliselt, on kohustus ka säilitada elektrooniliselt. Elektrooniliste andmete loetavus ja väljatrüki võimalus peab olema tagatud säilitusaja lõpuni.

Ettevõtluse tulud

Ettevõtlustulu iseloomustab seotus iseseisva majandustegevusega. Põllumajandustootja peamiseks tuludeks on põllumajandussaaduste tootmisest, müümisest, vahendamisest, teenuse osutamisest või muust tegevusest saadud rahasummad. Samuti loetakse ettevõtluse tuludeks seaduse alusel makstavad rahalised toetused ning seaduse alusel või riigieelarvest makstavad stipendiumid, mis on saadud seoses ettevõtlusega.

Ettevõtlustulude arvestamise periood on kalendriaasta, olenemata sellest mitu kuud FIE kalendriaasta jooksul tulu sai ja kas ta sai tulu ettevõtlusega tegelemise ajal, ettevõtluse peatamise ajal või pärast ettevõtluse lõpetamist.

Tulumaksuseaduse kohaselt maksustatakse ettevõtlustulu olenemata selle laekumise ajast. Maksustamisel võetakse arvesse maksustamisperioodil laekunud tulud. FIE on kohustatud deklareerima kõik ettevõtluse tulud, nii dokumentaalselt tõendatud, kui ka dokumentaalselt tõendamata (näiteks turul müüdud kauba eest saadud raha). Ettevõtluse tuluks on ka Maksu- ja Tolliameti poolt tagastatud käibemaks.

Ettevõtluse tuluks ei loeta:

1. palgatulu, kuna palgatulu saadakse töö- ja teenistussuhtest, ettevõtlustulu aga töö- või teenustasuna võlaõiguslike lepingute alusel (ostu-müügileping, käsundusleping või muu võlaõiguslik leping),
2. töövõtulepingu alusel töötamisest saadud tulu võib olla nii palgatulu kui ettevõtlustulu,
3. laenu, kuna see kuulub tagasimaksmisele ja kapitalitulu (nt väärtpaberite võõrandamine).

Ettevõtluse kulud

Ettevõtlustulust võib maha arvata kõik maksustamisperioodi jooksul FIE poolt tehtud dokumentaalselt tõendatud ettevõtlusega seotud kulud. Kui kulu on ettevõtlusega seotud osaliselt, saab seda ka maha arvata osaliselt (ettevõtluse kulu osakaalu %-des määrab FIE pidevate kulude osas kogu aastaks või ühekordse kulu puhul konkreetsel arvel).

Näide

FIE raamatupidamises on kehtestatud kord kütuse kulu arvestamise kohta. Kogukulust 20% arvestatakse isiklikuks tarbimiseks, 30% mittepõllumajandusliku ettevõtluse tarbeks ja 50% põllumajanduse tarbeks, seega kannab FIE kuluks 80% kütuse arve summast koos käibemaksuga.

Ettevõtlusega seotuks loetakse neid kulusid, mis on:

- tehtud maksumaksja poolt,
- tehtud sellel maksustamisperioodil, millise perioodi ettevõtlustulust kulu maha arvatakse,
- dokumentaalselt tõendatud,
- seotud maksumaksja, mitte kellegi teise ettevõtlusega,

- tehtud maksustamisele kuuluva ettevõtlustulu saamise eesmärgil ja seos nimetatud eesmärgiga on selgelt põhjendatud,
- vajalikud või kohased sellise ettevõtluse säilitamiseks või arendamiseks, millest saadud tulu maksustatakse ja kulu seos ettevõtluse säilitamise või arendamisega on selgelt põhjendatud,
- vajalikud tervishoiu ja tööohutuse tagamiseks töötajatele nõutava töökeskkonna loomisel ning tulenevad tervishoiu ja tööohutuse seaduse §13 lõikest 1.

Ettevõtluse kuluna käsitletakse (loetelu ei ole täielik):

1. ettevõtluse tarbeks põhivara, kaupade, materjalide, tooraine, kütuse, energia, pooltoodete jms soetamist,
2. teenuste eest tasumist,
3. ettevõtluses kasutatud pinna eest tasutud rendi- või üüri summaksid,
4. töötajatele makstud palkasid,
5. töötajate eest ja ettevõtluse tuludelt makstud sotsiaalmaksu,
6. ettevõtlusega seotud riiklike makse (maa- ja tollimaks),
7. kohalikke makse (omavalitsusüksuste kehtestatud maksud oma haldusterritooriumil, nt mootorsõidukimaks, teede ja tänavate sulgemise maks, reklaami- ja kuulutusmaks jne),
8. laenu ja kapitalirendi intresse,
9. erisoodustusi koos maksudega juhul, kui maksud on tasutud,
10. ettevõtluse tarbeks sõlmitud lepingute tasusid,
11. tasutud riigilõivu,
12. litsentside, kauplemislubade eest makstud tasusid,
13. muid ettevõtlusega seotud kulusid,
14. Maksu- ja Tolliameti kontole tasutud käibemaksu,
15. ettevõtja enda või töötajate eest tasutud täiend- ja ümberõppe kulusid, kui tööalase täiend- ja ümberõppe käigus täiendati olemasolevat eri-, kutse- või ametialast haridust või omandati ettevõtluses vajaminev uus eriala.

Tuludeklaratsioonis kajastab FIE ettevõtlusega seotud kulud koos tasutud käibemaksuga.

Ettevõtlustulust ei ole lubatud maha arvata:

- tulumaksuseadusega kehtestatud tulumaksu, välja arvatud erisoodustuse eest tasutud tulumaks,
- seaduse alusel määratud trahve ja sunniraha ning maksukorralduse seaduse alusel tasutud intresse,
- maksumaksjalt erikonfiskeeritud vara maksumust,
- kõrgendatud määra järgi tasutud keskkonnatasu vastavalt keskkonnatasude seadusele ning seadusega sätestatud nõuete rikkumise või saastamisega looduskeskkonnale ning kolmandale isikule tekitatud kahju hüvitamise tasu,
- kulusid, mis on tehtud tulumaksuseaduse kohaselt tulumaksuga mittemaksustatavate toetuste arvel,
- kingituste või annetuste maksumust,
- kahju, mis tekkis vara turuhinnast madalama hinnaga võõrandamisest maksumaksjaga seotud isikule, välja arvatud juhul, kui selliselt kahjult on makstud erisoodustuse tulumaks,
- kahju, mis tekkis maksumaksjaga seotud isikult (Tulumaksuseadus § 8) turuhinnast kõrgema hinnaga ostetud vara võõrandamisest,
- pistist ja altkäemaksu,
- füüsilisest isikust ettevõtja kogumispensionide seaduse alusel tasutud kohustusliku kogumispensionide makseid,

- Eestis või välisriigis tasutud sotsiaalkindlustuse maksusid ega makseid, mille tasumise eesmärk oli isikule pensioni-, ravi-, emadus-, töötus-, tööõnnetus- või kutsehaiguskindlustuse tagamine (alates 2007.a),
- ettevõtluse kuludena ei saa näidata tasemekoolituse (põhi-, kesk- ja kõrgharidus ning akadeemiline kraad) ja ettevõtlusega mitteseotud vabaharidusliku koolituse kulusid.

FIE ja maksud

Maksuseaduses sätestatud õigused laienevad FIE-le alates tema registrisse kandmisest.

Tulumaks

Tulumaksuga maksustatakse ettevõtlusest saadud ettevõtlustulu (täpsem loetelu on toodud ettevõtluse tulude teema juures). FIE maksustamisperioodi ettevõtlustulust tehakse ettevõtlusega seotud mahaarvamised ning saadud summa jagatakse enne maksumääraga korrutamist 1,33-ga.

Ettevõtlustulust võib maha arvata kõik maksustamisperioodi jooksul maksumaksja poolt tehtud dokumentaalselt tõendatud ettevõtlusega seotud kulud (loe lähemalt ettevõtluse kulude osast).

Tuludeklaratsioonis võib FIE omatoodetud töötlemata põllumajandussaaduste võõrandamisest saadud tulust täiendavalt maha arvata kuni 45 000 krooni. Töötlemiseks ei loeta põllumajandussaaduste puhastamist, sorteerimist, tükeldamist, kuivatamist, jahutamist ja pakendamist.

Lisaks on FIE-l õigus maha arvata kuni 45 000 krooni müügitulult, mis on laekunud temale kuuluvalt metsakinnistult ülestöötatud metsamaterjali müümisest.

Külaliste või äripartnerite vastuvõtmisel tehtud toitlustamise, majutamise, transpordi või kultuurilise teenindamisega seotud dokumentaalselt tõendatud kulud võib maksustamisperioodi ettevõtlustulust maha arvata mitte rohkem kui 2% ettevõtlustulust, millest eelnevalt on tehtud lubatud mahaarvamised.

Erisoodustuste andmisele tehtud kulud võib ettevõtlustulust maha arvata alles pärast seda, kui on tasutud erisoodustuse tulumaks. Erisoodustused puudutavad FIED ainult siis, kui tal on palgalisi töötajaid.

Erikonto

Hiljemalt aasta viimasel kuul peaks FIE planeerima oma raha säästmise võimalusi. FIE erikonto avamise ja kasutamise eesmärgiks on ettevõtlustulude kogumine investeringute tarbeks ning maksukohustuste edasilükkamine.

Tulumaksuseaduse kohaselt võib FIE avada ühe erikonto, millel oleva summa kasv maksustamisperioodil arvatakse maha sama perioodi ettevõtlustulust ja kahanemine maksustamisperioodil liidetakse sama perioodi ettevõtlustulule.

Kuna erikonto avatakse eelkõige rahakogumise eesmärgil, võiks pangas valida konto, millel raha hoidmise eest makstakse kõrgemat intressi. Erikontole panga poolt arvestatud intressid on FIE ettevõtlustulu, tavakonto puhul aga eraisikule pangalt laekuvaid intresse deklareerima ei pea.

Erikontole kantakse 10 tööpäeva jooksul alates laekumisest ainult ettevõtlustuluna arvestatud summad ja seoses ettevõtlusega seaduse alusel saadud toetused – s.t., et näiteks mujalt saadud palgatulu või pärand ei sobi erikontole kandmiseks. Kindlasti tuleb jälgida, et pärast 10. tööpäeva möödumist raha erikontole ümber paigutada ei

tohiks, vaid selleks tuleks oodata järgmist laekumist ja siis korraga ka varem laekunud raha erikontole üle kanda.

Kui FIE lõpetab tegutsemise ning erikontol on raha, lisatakse see viimase tegevusaasta ettevõtlustulule. Erikontol olevat raha ei saa kasutada maksuvabalt rahalise sissemakse tegemiseks äriühingusse. Kui FIE kavatseb jätkata tegevust osatühinguna, tuleks raha enne FIE tegevuse lõpetamist kulutada (põhi)vara ostuks. Vara mitterahalist sissemakset äriühingule ei maksustata, kui eesmärk on ettevõtluse jätkamine teises vormis.

Varasemate aastate kulude edasikandmine

Tulumaksuseaduse § 35 lubab ettevõtlustulu ületavate kulude summat edasi kanda kuni seitsmele järgnevale maksustamisperioodile. Edasikantavad kulud võetakse arvele aastate kaupa vastavalt nende tekkimise järjekorrale. Juhul kui seitsme aastaga ei ole suudetud kulusid katta, tasub mõelda selle peale, et deklareerida osa ettevõtluses kasutatud vara isiklikku tarbimisse võetuks ning tekkinud tulu viia kasutamata kuludega nulli. Hiljem on see vara võimalik võõrandada maksuvabalt nagu kogu isiklikus tarbimises olev vallasvara.

Käibemaks

Käibemaksuseaduse järgi võib isik end vabatahtlikult registreerida käibemaksukohuslaseks juhul, kui ta saab tõendada oma ettevõtlust Eestis (mis on juba alanud või algab lähiajal). Selleks tuleb esitada avaldus maksu- ja tolliametile ning vajaduse korral ka dokumendid, mis kinnitavad ettevõtluse olemasolu (arved, lepingud jne).

Kohustus käibemaksukohustuslaseks registreerida tekib ettevõtjal päeval, kui tema maksustatav käive ületab kalendriaasta algusest arvates 250 000 krooni. Sellisel juhul peab kolme tööpäeva jooksul esitama maksuametile avalduse enda käibemaksukohustuslasena registreerimiseks.

Käibemaksu erikord FIE-le

Erikorra järgi rakendab FIE käibemaksuarvestuses kassapõhist arvestusmeetodit. Sel juhul ei teki FIE-l kauba müümisel (üleandmisel) või teenuse osutamisel käivet. Käive tekib ainult siis, kui raha laekub. Kui FIE võõrandab kauba tasuta, on käibe tekkimise ajaks päev, mil kaup ostjale lähetatakse või kättesaadavaks tehakse. Arvestada tuleb, et kui müüdüd kauba või osutatud teenuse eest ei ole kahe kuu jooksul tasutud, on käibe tekkimise ajaks kolmanda kuu esimene päev.

Kui FIE valib maksustamise erikorra, peab ta sellest kirjalikult teavitama maksu- ja tolliametit enda registreerimisel käibemaksukohustuslasena või valiku rakendamise algusele eelnenud kuul.

Erikorra järgi saab käibemaksukohustuse tekkemomendi kindlaks määrata järgnevalt: liita kokku jooksva aasta algusest müügist laekunud summad ja lisada neile kahe viimase kuu jooksul esitatud arvete summad, olenemata sellest, kas need on juba laekunud.

Kui kalendriaasta algusest on kas eri- või üldkorra järgi arvutatud 250 000-kroonise maksustatava käibe piir ületatud, tuleb füüsilisest isikust ettevõtjal kohe esitada avaldus käibemaksukohustuslasena registreerimiseks.

Erikorra valikul tuleb meeles pidada ka seda, et sisendkäibemaksu saab maha arvata arve laekunud osa ulatuses.

Sotsiaalmaks

FIE maksab sotsiaalmaksu oma ettevõtlustulult, millest on tehtud tulumaksuseaduses lubatud, ettevõtlusega seotud mahaarvamised. Kui FIE on töödandja, siis

maksab ta sotsiaalmaksu ka oma töötajatele makstud tasudelt. Makstud sotsiaalmaks kantakse riiklikus pensionifondis maksumaksja kontole ja tulevikus sõltub makstud summast pensioni suurus.

FIE sotsiaalmaksuga maksustamise periood on kalendriaasta ning sotsiaalmaksu määraks on 33%, millest 13% laekub ravikindlustusfondi ja 20% pensionifondi.

FIE sotsiaalmaksuga maksustamisel kehtivad minimaalse ja maksimaalse sotsiaalmaksu kohustuse mõisted.

Minimaalne sotsiaalmaksu kohustus sõltub sotsiaalmaksu maksmise aluseks olevast kuumäärast, mis 2010. aastal on 4350 krooni kuus (edaspidi kuumäär). Kuna FIE tasub sotsiaalmaksu avansilisi makseid kord kvartalis, siis peab ta kvartalis tasuma minimaalselt $4350 \times 3 \times 33\% = 4307$ krooni.

FIE maksab sotsiaalmaksu oma ettevõtlustulult, kuid mitte vähem kui sotsiaalmaksu minimaalne kohustus ehk 2010.a. eest mitte vähem kui $4350 \times 12 \times 33\% = 17226$ krooni aastas.

Minimaalne sotsiaalmaksukohustus tagab isikule pensioni- ja ravikindlustuse ega sõltu tema tegelikest tuludest ja kuludest.

Seadusega sätestatud sotsiaalmaksu ülemmäär FIE-le on maksustamisperioodi kuude palga alammäärade 15-kordne summa aastas.

Sotsiaalmaksu avansilised maksed

FIE peab maksustamisperioodil tasuma sotsiaalmaksu avansilisi makseid iga kvartali kolmanda kuu **15. kuupäevaks**:

- 15. märtsiks I kvartali eest
- 15. juuniks II kvartali eest
- 15. septembriks III kvartali eest
- 15. detsembriks IV kvartali eest

Erijuhud sotsiaalmaksu avansiliste maksete maksmisel:

- FIE, kes on riikliku pensioni (kaasa arvatud töövõimetuspension) saaja, ei ole pensioni määramise päevast arvates kohustatud maksma sotsiaalmaksu avansilisi makseid.
- Isik, kes alustab või lõpetab oma ettevõtluse kvartali jooksul, maksab sotsiaalmaksu avansilisi makseid proportsionaalselt kuude arvuga, mil ta on FIE-na registreeritud.
- Kui FIE eest maksab sotsiaalmaksu ka tööandja või riik, siis maksab FIE vaid vahe, mis jääb puudu sotsiaalmaksu minimaalsest kvartalikoolest. Kui aga tööandja või riigi poolt makstud sotsiaalmaksu summa on võrdne või ületab kvartalis makstavat minimaalset summat (2010. aastal $1435.50 \times 3 = 4307$ krooni), siis ei ole FIE-l enam kohustust ise sotsiaalmaksu avansilist makset tasuda. Seejuures on oluline teada, et avansiliste maksete arvestus käib iga kvartali kohta eraldi.

Ravikindlustus

Ravikindlustuse seadus annab kindlustuskaitse FIE-le, kes on kantud äriregistrisse ning kes maksab iseenda eest sotsiaalmaksu.

FIE kindlustuskaitse tekib Äriregistrisse kandmisest arvestatava 14-päevase ooteaja möödumisel. Isiku ravikindlustuse andmekogusse kandmiseks vajalikud andmed on haigekassale kohustatud esitama maakohtute registriosakondade keskandmebaasi pidaja seitsme kalendripäeva jooksul, alates äriregistrisse kandmisest.

Kui FIE-na registreerimise hetkel on tal palgatöötajana ravikindlustus olemas, siis jätkub kindlustuskaitse uuel alusel ilma katkemiseta.

FIE kindlustuskaitse lõpeb kahe kuu möödumisel äriregistrile ettevõtlusega tegelemise lõpetamise kohta teatise esitamisest. Maakohtute registriosakondade

keskandmebaasi pidaja on kohustatud teatama haigekassale ettevõtlusega tegelemise lõpetamisest kümne kalendripäeva jooksul arvates kustutamiskande tegemisest äriregistris.

Kindlustuskaitse peatub kahe kuu möödumisel ettevõtluse peatamise kandmisest äriregistrisse. Maakohtute registriosakondade keskandmebaasi pidaja on kohustatud teatama haigekassale ettevõtlusega tegelemise peatamisest 10 kalendripäeva jooksul, arvates peatamise kande tegemisest äriregistris.

Maksu juurdemaksmine ja tagastamine

Maksuamet arvutab füüsilise isiku tuludeklaratsiooni andmete alusel juurdemaksmisele kuuluva tulu- ja sotsiaalmaksu summa ning väljastab FIE-le maksuteate juurdemaksmisele kuuluva maksu kohta vähemalt 30 päeva enne maksu tasumise tähtpäeva.

Juurdemaksmisele kuuluvad või tagastatavad summad tuleb tasuda/tagastatakse hiljemalt maksustamisperioodile järgneva aasta **1. oktoobriks**.

Finantsanalüüs

Ettevõtte tegevust analüüsitakse ja hinnatakse rahandussuhtarvude abil ning võrreldakse möödunud, käesoleva ja tulevaste perioodide näitajaid omavahel. Rahandussuhtarv on näitajate jagatis, mida tavaliselt väljendatakse protsentides või kordades.

Finantsanalüüsi kasutab ettevõtja siis kui käsil on:

- laenu taotlemine;
- investeringutoetuste taotlemine;
- pikaajaliste lepingute sõlmimine;
- ettevõtte ost ja müük.

Finantsseisundi analüüsimiseks on kindlasti vajalikud kaks põhilist finantsaruannet: bilans ja kasumiaruanne. Rahandussuhtarve on võimalik arvutada mitmel eri viisil. Allpool on toodud põhilised suhtarvud, mis väljendavad olulisemaid tulemusi ja võimaldavad oma ettevõtlust võrrelda teiste sarnaste ettevõtjatega ning anda hinnanguid ettevõtte seisundile.

Maksevõime suhtarvud

Maksevõime suhtarvud annavad informatsiooni selle kohta, kas ettevõttel on küllaldaselt raha ja vara, mida saab kergesti rahaks teha, et ostuarvete eest õigeaegselt tasuda. Jooksev võlgnevus on rahaline võlgnevus, mille maksetähtaeg on kätte jõudnud. Jooksva võlgnevuse kustutamise peamiseks katteallikaks on käibevara. Bilansis kajastatakse jooksev võlgnevus lühiajaliste kohustustena.

Lühiajaliste kohustuste kattekordaja = käibevara / lühiajalised kohustused

Lühiajaliste kohustuste kattekordaja näitab likviidsete varade suhet lühiajalistesse kohustustesse – mitu korda käibevarad lühiajalisi kohustusi katavad. Milline kattekordaja väärtus rahuldav oleneb paljuski tegevusalast. Põllumajanduses on tavapärane kui kattekordaja väärtuseks on 2,0. Samas PRIAst investeringutoetuste taotlemisel on miinimumina nõutud, et see näitaja on vähemalt 1,0. Ettevõtte seisundi hindamisel loetakse siiski 1,1 nõrgaks.

Kapitali struktuuri suhtarvud

$$\text{Võlakordaja} = \text{lühi- ja pikaajalised kohustused} / \text{koguvara}$$

Võlakordaja, nimetatakse ka võlakoormuseks, näitab kohustuste (võõrvahendite) osatähtsust varade finantseerimisel. PRIAst investeringutoetuste taotlemisel on nõutav, et see näitaja ei tohi olla suurem kui 0,7.

Tootlussuhtarvud

$$\text{Omakapitali rentaablus} = \text{puhaskasum} / \text{keskmise omakapital} * 100$$

Omakapitali rentaablust nimetatakse ka omakapitali puhaskasumi tootluseks (inglise k. *revenue on equity* - ROE) ja see näitab kui palju on saadud puhaskasumit omakapitali ühe krooni kohta. Omakapitali rentaablus ei tohiks kindlasti olla väiksem, kui pankade makstav deposiidi intress. Heaks tasemeks loetakse 15-20%

$$\text{Vara rentaablus} = \text{kasum} / \text{keskmise vara} * 100$$

Nimetatakse ka vara puhasrentaabluseks (ingl.k *revenue on assets* - ROA). Näitab puhaskasumi taset keskmise investeeritud vara kohta. Enam kasutamist on leidnud selle näitaja arvutamisel ärikasum ehk kasum enne intresse ja tulumaksu kulu. Tulemust võrreldakse pankadelt saadava pangaintressiga, kui ettevõtte näitaja on pangaintressist suurem, siis võib vara rentaablust hinnata heaks.

FIE tööandjana

Füüsilisest isikust ettevõtja võib olla tööandjaks teisele füüsilisele isikule. Tööandja ja töötaja vaheliste suhete reguleerimisel lähtutakse töölepinguseadusest. Tööleping sõlmitakse kirjalikult, kuid töö tegemiseks, mille kestvus ei ületa kahte nädalat, võib töölepingu sõlmida suuliselt. Tuleb arvestada, et tegelik tööle lubamine on võrdne töölepingu sõlmimisega. Töötajaks ei või olla noorem kui 7-aastane isik. Töölepingu sõlmimiseks 7–14-aastase alaealisega taotleb tööandja tegevuskohajärgselt tööinspektorilt nõusoleku.

Maksustamisel loetakse FIE tööandjaks siis, kui ta on sõlminud töölepingu füüsilise isikuga ning maksab viimasele töötasu. Sel juhul ei ole töötajale tehtavatelt väljamaksetelt maksuarvestuses ega deklareerimisel vahet juriidilisest isikust tööandjaga.

FIE on tööandjana kohustatud:

1. pidama töötajale tehtavatelt väljamaksetelt kinni tulumaksu väljamakse tegemise ajal kehtiva maksumääraga,
2. arvutama ja maksma tulu- ja sotsiaalmaksu töötajale tehtud erisoodustuselt kusjuures erisoodustuse maksumuse, sellelt makstud tulu- ja sotsiaalmaksu võib ettevõtluse kuludesse kanda pärast maksukohustuse täitmist,
3. arvestama töötajale tehtud väljamaksetelt sotsiaalmaksu (33%). Tööandja peab maksma sotsiaalmaksu töötajale kuu eest makstud tasult, kuid mitte vähem, kui sotsiaalmaksuseaduses sätestatud kuumääralt ehk 4350 kroonilt (2010. a), mis teeb tööandja sotsiaalmaksu minimaalseks kohustuseks 1436 krooni kuus (v.a seaduses sätestatud erandid). Kui isikul on mitu tööandjat, siis miinimumkohustuse ulatuses maksab sotsiaalmaksu see tööandja, kes tulumaksu kinnipidamisel arvestab töötaja esitatud avalduse alusel maksuvaba tuluga,
4. maksma töötajale tehtavatelt väljamaksetelt tööandja töötuskindlustusmaksu 1,4% (2010. a)

5. kinni pidama kindlustatule tehtavatelt väljamaksetelt töötuskindlustusmakse 2,8% (2010. a)

6. kinni pidama kogumispensioni makse töötajale tehtavalt väljamaksetelt, juhul kui töötaja on kohustatud isik. Töötaja liitumist kohustusliku kogumispensioni II sambaga on võimalik kontrollida Pensionikeskuse kodulehelt www.pensionikeskus.ee Maksumäär on 2% maksustatavast väljamaksest.

6. maksma töötajale töölähetuse korral valitsuse kehtestatud tingimustel ja piirmäärades lähetuste kulude hüvitisi ja töötajale hüvitist juhul, kui töötaja kasutab tööülesannete täitmisel isiklikku sõiduauto,

7. esitama väljamaksete või erisoodustuse tegemise kuule järgneva kuu 10. kuupäevaks Maksu ja Tolliametile maksudeklaratsiooni vorm TSD,

8. hiljemalt deklaratsiooni esitamise tähtpäevaks üle kandma tulu- ja sotsiaalmaksu, kohustusliku kogumispensioni- ja töötuskindlustusmakse Maksu ja Tolliameti pangakontole,

9. esitama kalendriaastale järgneva aasta 10. aprilliks deklaratsiooni vormi INF 14 töötajale isikliku sõiduauto töösõitudeks kasutamisel makstud hüvitiste kohta.

Näide

Kui töötasu on 10 000 krooni ja tulumaksu arvestamisel arvestatakse maksuvaba miinimumi 2 250 krooni, toimub maksuarvestuse käik 2010. aastal alljärgnevalt:

- 1. Töötasult on tööandja kohustatud kinni pidama töötuskindlustusmakse 280 krooni ($10\,000 \times 0,028$).*
- 2. Kuna töötaja on kohustatud isik, siis peab kinni pidama ka kogumispensioni makse 200 krooni ($10\,000 \times 0,02$).*
- 3. Töötasult peetakse kinni tulumaks (enne tulumaksu arvutamist arvatakse töötasust maha kinnipeetud töötuskindlustusmakse ja kogumispensioni makse):*
 $1\,527$ krooni [$(10\,000 - 2250 - 280 - 200) \times 0,21$], seega töötajale kuulub väljamaksmiseks $10\,000 - 280 - 200 - 1527 = 7993$ krooni.
- 4. Töötasult maksab tööandja sotsiaalmaksu 3 300 krooni ($10\,000 \times 0,33$).*
- 5. Tööandjana maksab FIE oma töötaja töötasult töötuskindlustusmakset 140 krooni ($10\,000 \times 0,014$).*

Näide on koostatud märtsis 2010.a. teadaolevate maksumääradega. Maksumäärad võivad muutuda ning seetõttu tuleb seda edaspidi jälgida.

Töölepingu sõlmimine

Tööleping on eraõiguslik kokkulepe. Töölepingu alusel teeb füüsiline isik (töötaja) teisele isikule (tööandja, käesolevas käsitluses = FIE) tööd, alludes tema juhtimisele ja kontrollile. Tööandja maksab töötajale töö eest tasu. Kui isik teeb teisele isikule tööd, mille tegemist võib vastavalt asjaoludele oodata üksnes tasu eest, eeldatakse, et tegemist on töölepinguga. Töölepingule kohaldatakse võlaõigusseaduses käsunduslepingu kohta sätestatud, kui Töölepingu seaduses ei ole sätestatud teisiti.

Tööleping sõlmitakse kirjalikult. Kui töölepingu kestus ei ületa kahte nädalat ei ole kirjalikult töölepingut vormistada vaja. Tööleping loetakse sõlmituks ka juhul, kui töötaja asub tegema tööd, mille tegemist võib vastavalt asjaoludele eeldada üksnes tasu eest.

Töölepingu kirjalikus dokumendis peavad sisalduma vähemalt järgmised andmed:

- 1) tööandja ja töötaja nimi, isiku- või registrikood, elu- või asukoht;
- 2) töölepingu sõlmimise ja töötaja tööle asumise aeg;

- 3) tööülesannete kirjeldus;
- 4) ametinimetus, kui sellega kaasneb õiguslik tagajärg;
- 5) töö eest makstav tasu, milles on kokku lepitud (töötasu), töötasu arvutamise viis, maksmise kord ning sissenõutavaks muutmise aeg (palgapäev), samuti tööandja makstavad ja kinnipeetavad maksud ja maksed;
- 6) muud hüved, kui nendes on kokku lepitud;
- 7) aeg, millal töötaja täidab kokkulepitud tööülesandeid (tööaeg);
- 8) töö tegemise koht;
- 9) puhkuse kestus;
- 10) viide töölepingu ülesütlemise etteteatamise tähtaegadele või töölepingu ülesütlemise etteteatamise tähtajad;
- 11) tööandja kehtestatud reeglid töökorraldusele;

Kui pooled on kokku leppinud katseajas (tohib määrata kuni neljaks kuuks), tuleb see lepingusse märkida.

Eeldatakse, et tööleping sõlmitakse tähtajatult. Tähtajalise töölepingu võib sõlmida kuni viieks aastaks, kui seda õigustavad töö ajutisest tähtajalisest iseloomust tulenevad mõjuvad põhjused, eelkõige töömahu ajutine suurenemine või hooajatöö tegemine. Ajutiselt äraoleva töötaja asendamise ajaks võib tähtajalise töölepingu sõlmida asendamise ajaks. Kui töötaja ja tööandja on sõlminud tähtajalise töölepingu samalaadse töö tegemiseks järjestikku rohkem kui kaks korda või tähtajalist lepingut on pikendanud rohkem kui üks kord viie aasta jooksul, loetakse töösuhe algusest peale tähtajatuks. Tähtajaliste töölepingute sõlmimine loetakse järjestikuseks, kui ühe töölepingu lõppemise ja järgmise töölepingu sõlmimise vaheline aeg ei ületa kahte kuud.

Tööandja on eelkõige kohustatud:

- 1) kindlustama töötaja kokkulepitud tööga ning andma selgeid ja õigeaegseid korraldusi;
- 2) maksta töö eest töötasu kokkulepitud tingimustel ja ajal;
- 3) andma ettenähtud puhkust ja maksta puhkusetasu;
- 4) tagama kokkulepitud töö- ja puhkeaja ning pidama töötaja arvestust;
- 5) tagama töötajale tööalaste teadmiste ja oskuste arendamiseks tööandja ettevõtte huvidest lähtuva koolituse ning kandma koolituskulud ja maksta koolituse ajal keskmist töötasu;
- 6) tagama töötavishoiu ja tööohutuse nõuetele vastavad töötingimused;
- 7) tutvustama töötajale tema töölevõtmisel, samuti töötamise ajal tuleohutuse, tööohutuse ja töötavishoiu nõudeid ning tööandja kehtestatud töökorralduse reegleid;
- 8) tutvustama töötajale tema töölevõtmisel, samuti töötamise ajal töötaja suhtes kohaldatavate kollektiivlepingute tingimusi;
- 9) andma töötaja nõudmisel andmeid temale arvutatud ja makstud või maksmisele kuuluva töötasu kohta ning muid töötajat või töösuhet iseloomustavaid teatisi;
- 10) mitte avaldama töötaja nõusolekuta või seadusest tuleneva aluseta andmeid töötajale arvutatud, makstud või maksmisele kuuluva töötasu kohta.

Ametijuhend

Kuigi ettevõtjal ei lasu seadusjärgset kohustust ametijuhendite koostamiseks, võib tal olla oma ettevõtte tööde ja tegemiste juhtimisel sellest palju abi. Piltlikult öeldes ühendatakse ametijuhendis töökoht töötegijaga ja luuakse niiviisi viimasele paremad võimalused edukaks toimetulekuks.

Ametijuhendis on soovitatav kirja panna ja kokku leppida alljärgnevas:

- Töökoht või ametinimetuse ning selle paiknemise ettevõtte struktuuris.
- Töö eesmärgid - kirjeldavad seda, mille jaoks see ametikoht on loodud.
- Töötingimused ja eritingimused - päevane töö, sisetöö, hooajaline töö, milline on tööaeg ja erisused selles jmt.
- Pädevus, alluvus ja alluvad- kellelt saab töötaja ülesandeid, juhiseid ja toetust ning kellele ta ise neid omakorda andma peab.
- Seotus teiste ametitega - kes asendab ja keda asendab.
- Tööülesanded ja kohustused ning töö hindamise põhikriteeriumid ja meetodid - kirjeldatakse kuidas, kelle poolt, kui sageli ja mis vahenditega antakse töötaja tööle hinnang
- Õigused ja vastutus - mida on töötajal õigus nõuda oma ülesannete täitmiseks teistelt töötajatelt või juhilt ja kuidas ta oma ülesannetega toimetuleku eest vastutab.
- Sanktsioonid - määratletakse heastamise viisid ja kord: töö uuesti tegemine, materjali hüvitamine jmt.
- Koolitus ja enesearendamine - millist koolitust on töötajal õigus saada.
- Vajalikud töövahendid - millised töövahendid antakse töötajale üle, millise varustusega on tema töökoht.
- Hüvitatavad töökulud - milliseid kulusid tööandja hüvitab, näiteks sõidu- telefoni-, vormirõivaste soetamiseks tehtud kulud.

Ametijuhendile kirjutavad alla nii tööandja kui töötaja ja märgivad allkirjutamise kuupäeva.

FIE-na lõpetamine

Füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise lõpetamisel on otstarbekas enne lõpetamisavalduse andmist kanda kulusesse kõik FIE tegevusega seotud kulud, sest pärast lõpetamise kuupäeva enam kulusid FIE ettevõtluskulude hulka kanda ei saa. See ei kehti aga tulude kohta – pärast FIE -na lõpetamist saadud ettevõtlustulud liidetakse siiski FIE tuludele.

FIE kustutatakse registrist Äriregistrile esitatud avalduse alusel. Käibemaksukohustuslaste registrist kustutamist tuleb taotleda **enne** Äriregistrist kustutamist.

Kui FIE lõpetamisavaldus ununeb andmata ega vormistata ka FIE tegevuse peatamist, siis jätkuvad FIE avansiliste maksete kohustused.

Kui tegevust lõpetav FIE on käibemaksukohustuslane, siis peab ta arvestama, et FIE-na käibemaksukohustuslaste registrist kustutamisel peab ta tasuma käibemaksu müümata jäänud kaupade turuhinnalt, juhul kui selle vara soetamisel oli käibemaks maha arvatud.

Kui FIE tegevus lõpetatakse ning FIE erikontol on raha, lisatakse erikontol olev summa viimase tegevusaasta ettevõtlustulule. Erikontol olevat raha ei saa maksuvabalt kasutada rahalise sissemakse tegemiseks äriühingusse. Kui FIE planeerib tegevust jätkata osäühinguna, on otstarbekas enne FIE tegevuse lõpetamist kulutada erikonto jääk (põhi)vara ostuks ning anda see vatra osäühingule üle mitterahalise sissemaksena.

Tuludeklaratsiooni vorm E esitatakse viimase tegevusaasta kohta ikka hiljemalt järgneva aasta 31. märtsiks, mitte lõpetamise ajal. Samuti tasutakse juurdemaksmisele kuuluvad tulumaks ja sotsiaalmaks ikka hiljemalt deklareerimise aasta järgselt 1.oktoobriks.

FIE tegevuse lõpetamine ei kustuta ettevõtlusega seotud võlgasid, sh maksu- võlgasid. Endine ettevõtja on kohustatud tasuma kõik ettevõtluse tulemusel ja lõpetamise järgselt tasumisele kuuluvad võlad ja intressid.

FIE vastutab oma ettevõtlusest tulenevate kohustuste eest kogu oma varaga.

Maksukohustuse üleminek ja ettevõtluse vara pärimine

Vahel juhtub, et FIE ootamatu surma korral tuleb nooremal põlvkonnal loomade ja põldude eest hoolitsemine ning kogu ettevõtlus üle võtta.

FIE surma korral loetakse tema ettevõtlus lõppenuks ning ettevõtja maksukohustuste üleminekul pärija(te)le ja ettevõtluses kasutatud vara pärimisel pärija(te) poolt tuleb maksustamisel lähtuda alljärgnevast.

Rahalised nõuded ja kohustused (maksu-, kinnipidamis-, vastutus- ja kõrvalkohustus, tagastusnõue ning kohustus tasuda intress), v.a sunniraha maksmise kohustus, lähevad pärandajalt pärijale üle Pärimisseaduses sätestatud korras.

Pärandi vastuvõtmisega lähevad pärijale üle kõik pärandaja õigused ja kohustused, välja arvatud need, mis oma olemuselt on lahutamatult seotud pärandaja isikuga (näiteks pärandaja tervisest tulenevad õigused hüvitistele või õigus riiklikule pensionile jms). Pärandaja isikuga lahutamatult seotud õigused võivad pärijale üle minna ainult seaduses sätestatud juhtudel, maksuseadustes sellist õiguste üleminekut sätestatud ei ole.

Kuni pärandvara vastuvõtmiseni või sellest keeldumiseni täidab pärandaja nimel seadusest tulenevaid kohustusi pärandvara hooldaja või testamenditäitja (või nende puudumise korral pärandvara inventuuritegija), kes täidab pärandaja rahalisi maksukohustusi pärandvara arvel.

Pärija pärandvara inventuuri korral vabaneb pärandaja võlgade tasumise kohustusest oma vara arvel. Seega juhul, kui pärandvara on inventeeritud, ei lähe pärandaja maksukohustus pärijale üle alati täies ulatuses, vaid see on piiratud pärandvara väärtusega. Kui inventeerimise käigus maksuvõlgasid või võimalikke võlakohustusi ei tuvastata, ei ole maksuvõlgasid pärast pärandvara jagamist võimalik pärijatelt sisse nõuda suuremas summas, kui oli nende poolt päritud pärandvara osa.

Kui pärand võetakse vastu pärija(te) poolt, siis pärandaja ettevõtlusest tulenevad ja muud maksukohustused lähevad üle pärija(te)le, kusjuures maksukohustus ei tähenda üksnes juba pärandaja poolt deklareeritud või temale määratud maksusummade tasumist, vaid ka seaduse alusel tekkivat kohustust tasuda ettevõtluse tuludelt vastavad maksud.

Lähtudes ülaltoodust esitab ja allkirjastab nõutavad aruanded ja deklaratsioonid (sh ettevõtluse kohta) pärija, mitme pärija korral teiste pärijate poolt volitatud pärija.

Pärandaja õiguste ja kohustuste üleminekul pärijatele kaasneb kõigi pärijate vastutus üldistel alustel proportsionaalselt nende pärandvara osaga. Nõutavad aruanded ja deklaratsioonid esitatakse üldistel alustel ja tähtaegadel.

Näide

Pärandaja suri veebruaris 2010.a. Tuludeklaratsioon esitatakse ka 2010.a eest, 2011. aasta 31. märtsiks ja käibemaksukohustusluse korral esitatakse viimane käibedeklaratsioon 2010. aasta veebruari eest. .

Üldjuhul kontrollib maksuhaldur füüsilisest isikust ettevõtja surma korral tema raamatupidamist esimesel võimalusel peale ettevõtja surma. Vajadusel võidakse lähtuda ka Maksukorralduse seaduse §98 lõikes 1 sätestatust, mille kohaselt on maksusumma määramise aegumistähtaeg kolm aastat ning maksusumma tahtliku tasumata jätmise korral kuus aastat. Avastatud puuduste korral, mis tingis maksusumma seaduses ettenähtust vähemas ulatuses tasumise, esitatakse vastav haldusakt täitmiseks pärijale või mitme pärija korral pärijatele. Kui on tehtud

pärandvara inventuur, siis täidetakse võimalikud maksukohustused ainult pärandvara arvelt ja ulatuses.

Tulumaksuseaduse järgi ei maksustata tulumaksuga pärija(te) poolt vastuvõetud pärandvara, sh ka varem ettevõtluses kasutatud vara. Siinkohal tuleb pöörata tähelepanu olukorrale kus pärija ettevõtlust ei jätkata ja pärandaja on ettevõtluses kasutatud põhivara soetamismaksumuse eelnevalt ettevõtlustulust maha arvanud. Sel juhul loetakse selline vara pärimisel isiklikku tarbimisse võetuks peale seda, kui ettevõtlustulule on lisatud selle vara turuhind.

Vara turuhind on sisuliselt selle vara müügihind, millega oleks vajadusel võimalik antud kohas see vara maha müüa. Kui ettevõtluse kuludesse kantud põhivara on hävinud või kadunud, siis tuleb seda vastavalt tõendada. Tõendatult hävinud või kadunud vara turuhinda ettevõtlustulule ei lisata.

Peale nimetatud toiminguid on vara pärimine pärijale maksuvaba, pärija poolt vara hilisema võõrandamise korral maksustatakse saadud kasu üldises korras.

Ettevõtluse jätkamine pärijate poolt

Endise ettevõtja ettevõtluse jätkamine võib olla tingitud objektiivsetest põhjustest, näiteks talutootmise jätkamine, poolleiolevate äritehingute lõpetamine jne ning seetõttu möödapääsmatu.

Pärijate poolt ettevõtluse jätkamisel on maksumaksjal kasulik teada järgmist:

- ettevõtluse jätkamiseks peab pärija (ettevõtluse jätkaja) ettevõtja esimese surmakuu jooksul ennast äriregistris ettevõtjaks registreerima,
- pärijate laiemal ringil korral, kui kanne tegemine äriregistris viibib teiste pärijate loobumiste vormistamise tõttu, peab ettevõtluse jätkaja sellest maksuhaldurile ettevõtja esimese surmakuu jooksul teatama,
- kuna käibemaksukohustus on seotud ettevõtja isikukoodiga, siis peab ettevõtluse jätkaja ennast oma isikukoodiga uuesti käibemaksukohustuslasena registreerima, milleks esitatakse avaldus,
- ettevõtluse jätkaja võib esitada maksuhaldurile avalduse enda käibemaksukohustuslasena registreerimiseks ka siis, kui tal ei ole registreerimiskohustust veel tekkinud või pärand ei ole veel talle üle läinud,
- avalduse esitamise ajal ja käibemaksukohustuslasena registreerimise kuupäeval ei pea äriregistri number olema ettevõtluse jätkaja nimel, samas on tal kohustus minna äriregistrisse ja registreerida ettevõtte oma nimele,
- äriregistrikannete muutmisega jätkab ettevõtluse pärija oma käibemaksukohustuslase numbri ja tema nimele üle läinud äriregistri koodiga,
- pärandaja ettevõtlusest tulenevad ja muud maksukohustused lähevad üle ettevõtluse jätkajale (pärijale),
- maksukohustus ei tähenda üksnes juba pärandaja poolt deklareeritud või temale määratud maksusummade tasumist, vaid ka seaduse alusel tekkivat kohustust tasuda vastavad maksud pärandaja eelnevast ettevõtlusest tulenevalt,
- jätkatakse sama ettevõttega, registrinumbriga, varaga (raha, nõuded, tehnika, loomad jne) ning kohustustega (laen, liising, tööjõud jne) jätkaja vastutusel,
- ettevõtluses kasutatavat vara ei loeta isiklikku tarbimisse võetuks,
- pärandaja surma kalendrikuu esimese kuupäeva seisuga koostatakse algbilanss,
- pärandaja ettevõtluse tuludest suuremad kulud (kahju) kantakse edasi,
- maksustamisperioodi nende tervete kalendrikuude eest, millal pärandaja elas, esitab maksudeklaratsioonid pärandaja nimel ettevõtluse jätkaja,
- pärandaja surmakuu ja järgnevate kalendrikuude eest esitatakse deklaratsioonid (v.a käibedeklaratsioon) ettevõtluse jätkaja nimel,
- ettevõtluse jätkajale läheb üle maksude tagastusnõue.